

DOI: 10.31909/26168774.2026-(73)-12.134-144

УДК: 94:325.1:354.31(477) «2004/2005»

FEATURES OF MIGRATION MANAGEMENT IN UKRAINE IN 2004–2005: A HISTORICAL PERSPECTIVE

ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ МІГРАЦІЙНИМИ ПРОЦЕСАМИ В УКРАЇНІ У 2004–2005 РР.: ІСТОРИЧНИЙ ВИМІР

Олександр Вітюк,

кандидат історичних наук, старший викладач

E-mail: voo_32@ukr.net

ORCID: [0009-0007-1749-507X](https://orcid.org/0009-0007-1749-507X)

Researcher ID: PNI-7744-2026

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, Україна

Тимофій Герасимов,

доктор історичних наук, доцент

E-mail: timger84@gmail.com

ORCID: [0000-0003-4861-9825](https://orcid.org/0000-0003-4861-9825)

Researcher ID: ABF-3323-2021

Scopus-Author ID: 57208176381

Вінницький національний технічний університет, Україна

Oleksandr Vitiuk,

Candidate of Historical Sciences, Senior Lecturer

E-mail: voo_32@ukr.net

ORCID: [0009-0007-1749-507X](https://orcid.org/0009-0007-1749-507X)

Researcher ID: PNI-7744-2026

Mykhailo Kotsyubynsky Vinnytsia State Pedagogical University, Ukraine

Timofiy Gerasymov,

Doctor of Historical Sciences, associate professor,

E-mail: timger84@gmail.com

ORCID: [0000-0003-4861-9825](https://orcid.org/0000-0003-4861-9825)

Researcher ID: ABF-3323-2021

Scopus-Author ID: 57208176381

Vinnytsia National Technical University, Ukraine

ABSTRACT

This article examines the characteristics of the activities and key aspects of the functioning of Ukraine's state migration service agencies in 2004–2005 in the context of regulating national migration policy. It analyzes the historical, legal, and organizational aspects of their activities in the context of addressing issues in the migration sphere. It examines issues related to the development of ethno-national processes, the safeguarding of the livelihoods of national minorities, and the qualitative transformations that have taken place within their communities. The focus of the activities of Ukraine's state migration service agencies is on the key tasks and mechanisms they have employed to ensure the necessary conditions for the return, resettlement, social adaptation, and integration of deported Crimean Tatars and persons of other nationalities. The report examines specific measures aimed at the construction of housing for deported peoples and the implementation of socio-cultural initiatives. Emphasis was placed on the need to develop international cooperation with representatives of foreign organizations responsible for migration issues. The implementation of state policy regarding Ukrainians living abroad was analyzed, and measures for cooperation in this area were identified. The primary objective is to provide tangible and effective assistance to Ukrainian communities living abroad in ensuring their cultural, educational, and linguistic rights. The challenges encountered in the process of ensuring the rights of refugees and asylum seekers have been identified, and solutions have been outlined. An important aspect was the delegation of functions related to the regulation of issues concerning refugees and asylum seekers to the territorial offices of the Migration Service, which began operating as separate legal entities in 2005 and are directly subordinate to the State Committee for Nationalities and Migration.

Keywords: *deported peoples, interethnic relations, national minorities, state migration policy, repatriation, state migration authorities.*

Постановка проблеми. На сучасному етапі розбудови демократичної та правової держави в Україні аналіз ретроспективи становлення державних інституцій, відповідальних за сферу міграції, має не лише історичне, а й прикладне значення для оптимізації сучасного управління міграційними процесами. Особливим хронологічним та політичним рубежем у вітчизняній історії стає період 2004–2005 рр., пов'язаний з державницькими трансформаціями у міграційній сфері. Після подій Помаранчевої революції країна увійшла у фазу інтенсивної демократичної трансформації, що супроводжувалася переформатуванням владної вертикалі та декларуванням нових євроінтеграційних стандартів. У центрі цих процесів опинився Державний комітет України у справах національностей та міграції (далі – Держкомнацміграції України) як центральний орган виконавчої влади та його територіальні органи на місцях, на які покладалася складна місія: поєднання гуманітарних аспектів етнополітики з безпековими та регуляторними викликами міграційного управління.

Актуальність теми. У 2004 р. відбувається наймасштабніше розширення Європейського Союзу, внаслідок якого західний кордон України стає його зовнішнім кордоном. Це докорінно змінило міграційну ситуацію в нашій державі, яка остаточно закріпила за собою статус стратегічного «буферного регіону» та головного транзитного вузла для міграційних потоків зі сходу на захід. Дослідження діяльності Держкомнацміграції України у 2004–2005 рр. та його територіальних органів є малодослідженою темою у історичній науці, що дозволяє виявити ключові суперечності між амбітними політичними цілями та реальним інституційним потенціалом держави у регулюванні питань міграційної сфери.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Попри наявність наукових праць, що розглядають загальну історію становлення міграційної політики, період 2004–2005 рр. часто залишається у «затінку» глобальних політичних подій. Проблема полягає у відсутності комплексного аналізу функціональної ефективності діяльності Держкомнацміграції України та його територіальних органів на місцях в умовах кадрової ротації, зміни управлінських парадигм та зростання вимог з боку європейських партнерів. Водночас, існуюча історіографічна база надає нам ґрунтовний фактологічний матеріал.

Провідна дослідниця Національного інституту стратегічних досліджень при Президенті України Олена Малиновська (Малиновська, 2018) зазначала, що у перші роки державотворення, коли було започатковано створення державних органів міграційної служби України, з метою економії державних коштів було поєднано функції забезпечення прав національних меншин, зв'язків з українською діаспорою за кордоном та регулювання міграційних процесів. Таке поєднання, однак, розглядалося як тимчасове, передбачалося, що з накопиченням необхідного досвіду, розробленням міграційного законодавства, відповідні державні інституції еволюціонують у повноцінну Державну міграційну службу України.

Дослідження історико–управлінських аспектів міграційної сфери висвітлені у працях Володимира Пекарчука (Пекарчук, 2013; Пекарчук, 2014; Пекарчук, 2016), у яких системно висвітлено роль державних органів у процесах етнокультурного відродження. Науковець вказував, що демократичні перетворення у державі сприяли зростанню етнічної самосвідомості, зумовили рух національних меншин до самоорганізації та етнічної ідентифікації,

визначення свого місця в суспільстві, культурного відродження, вивчення рідної мови, створення національно-культурних товариств та об'єднань.

Академічне видання вчених і науковців НАН України «25 років незалежності: нариси історії творення нації та держави» (Боряк, 2016) пропонує системний виклад історії розбудови нації та державних інституцій, акцентуючи на детермінованості соціокультурного транзиту постколоніальним спадком. Науковці кваліфікують динаміку етнічних та міграційних рухів як ключові чинники системних змін, що радикально трансформували суспільну ієрархію та стали фундаментом для остаточного утвердження національної самосвідомості.

Акцентуючи увагу на пріоритетності європейського вектора, Степан Віднянський (Віднянський, 2020) зазначає про закономірність поглиблення співпраці з міжнародними партнерами. Вчений доводить, що відновлення тяглості історичних, культурних та наукових зв'язків виступає ключовим чинником успішного входження України у спільний цивілізаційний простір Європи. Вагомий внесок у методологію дослідження міграційної сфери становлять фундаментальні видання за загальною редакцією академіка НАН України Валерія Смолія (Смолій, 1999; Смолій, 2000), де на тлі загальнодержавних історичних трансформацій висвітлено механізми підтримки закордонного українства. Аналіз цих праць дозволяє простежити зміну державних парадигм в управлінні діаспорними питаннями та реконструювати еволюцію ставлення владних інституцій до запитів українських громад у світі.

Наше дослідження ґрунтується переважно на неопублікованих архівних джерелах, почерпнутих у Центральному державному архіві вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВО України). Джерельну базу публікації складає фонд «Державний комітет

України у справах національностей та релігій та його попередники: Державний комітет України у справах національностей та міграції, Державний комітет України у справах релігій (об'єднаний фонд), м. Київ» (Ф. 5252).

Метою статті є комплексний аналіз особливостей управління міграційними процесами в Україні у 2004–2005 рр., з'ясування основних проблеми реалізації міграційної стратегії та оцінка їх впливу на подальшу еволюцію системи управління міграцією в історичному вимірі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Протягом 2004–2005 рр. Держкомнаціміграції України спільно із територіальними органами міграційної служби у регіонах, спрямовував свою діяльність на координацію підготовки і здійснення центральними і місцевими органами виконавчої влади заходів щодо забезпечення прав національних меншин України, депортованих за національною ознакою осіб, які повертаються в Україну і їх облаштування; забезпечення прав біженців та інших категорій мігрантів, виконання норм законодавства про біженців і міграцію з питань, що належали до його компетенції; сприяння задоволенню національно-культурних, освітніх потреб та розвитку етнічної самобутності українців, які проживають за межами держави, а також, зміцненню їх зв'язків з Україною.

Серед проблем у сфері міжнаціональних відносин важливими є питання, пов'язані з розвитком етнонаціональних процесів, забезпеченням життєдіяльності національних меншин, зі змістом кількісних і якісних трансформацій, що відбуваються у їхньому середовищі. Станом на 01 січня 2005 р. в Україні функціонувало близько 1200 національно-культурних товариств (станом на 01 січня 2000 р. їх було лише 432), з них 33 мали всеукраїнський статус (ЦДАВО України, ф. 5252, оп. 5, спр. 45, арк. 9).

Одним із реальних механізмів, що створював умови і стимулював відродження етнічної самобутності різних етносів, були державні цільові галузеві програми і заходи, координатором яких був Держкомнацміграції України. Щорічно у Державному бюджеті України окремим рядком передбачалися кошти на заходи щодо відтворення культури національних меншин та підтримку засобів масової інформації, що виходили мовами національних меншин. Починаючи з 2004 р., Держкомнацміграції України став співзасновником 7 газет, що виходили мовами національних меншин та фінансувались із Державного бюджету України (ЦДАВО України, ф. 5252, оп. 5, спр. 31, арк. 13). У 2005 р. було виділено 900 тис. грн. на заходи щодо відтворення культури національних меншин (ЦДАВО України, ф. 5252, оп. 5, спр. 45, арк. 9).

З метою подальшої гармонізації міжнаціональних відносин, поглиблення демократичних процесів у державі і суспільстві, забезпечення міжнаціональної злагоди Держкомнацміграції України активно велась робота щодо удосконалення законодавчої бази у сфері міжнаціональних відносин та забезпечення прав національних меншин. Зокрема, за участю заінтересованих центральних органів виконавчої влади та громадських об'єднань було підготовлено проєкт Закону України «Про зміни до Закону України «Про національні меншини в Україні». Крім того, Держкомнацміграції України було ініційовано підготовку двох проєктів Указів Президента України «Про відзначення Дня пам'яті жертв Голокосту в Україні» та «Про День національностей в Україні». Водночас, існувала низка проблем у міжнаціональній сфері, які повільно вирішувались здебільшого на регіональному рівні. Негативно впливав на вирішення питань у сфері міжнаціональних відносин процес

реорганізації структури обласних державних адміністрацій, так як у Волинській, Дніпропетровській, Кіровоградській, Львівській, Луганській, Полтавській, Сумській, Тернопільській та Чернігівській областях не було передбачено окремі структурні підрозділи у справах національностей (ЦДАВО України, ф. 5252, оп. 5, спр. 45, арк. 10).

Забезпечення необхідних умов для повернення, облаштування, соціальної адаптації та інтеграції кримських татар, а також депортованих болгар, вірмен, греків та німців здійснювалося Держкомнацміграції України через систему заходів, які були складовою національної міграційної політики, відповідно до Програми розселення та облаштування депортованих кримських татар та осіб інших національностей, які повернулись в Автономну Республіку Крим на постійне проживання, на період до 2005 р. (далі – Програма), затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 16 травня 2002 р. № 618 (Постанова Кабінету Міністрів України, 2002, (618)).

На її виконання у 2004 р. було заплановано виділити 40 млн. грн., що на 8 млн. грн. менше прогнозних обсягів фінансування Програми. Фактично було профінансовано 38,154 млн. грн. (з них, 34,26 млн. грн. на капітальне будівництво, 3,895 млн. грн. на соціально-культурну мережу). Це склало 95 % від плану та 69 % до потреб Програми. За ці кошти введено в експлуатацію понад 19715 кв. м. житла, 16 км електромереж, 55,3 км. газопроводів та 3,7 км. доріг (ЦДАВО України, ф. 5252, оп. 5, спр. 31, арк. 15). У 2005 р. було виділено 71,4 млн. грн., із них: на капітальне будівництво – 64,54 млн. грн., на соціально-культурні заходи – 6,86 млн. грн. Порівнюючи показники бюджетного фінансування Програми у 2004 р., позитивним зрушенням було те, що обсяг фінансування у 2005 р. зріс у 1,6 рази, що на 25 млн. грн. більше. За бюджетні кошти, виділені на капітальне будівництво, здано в експлуатацію:

житла – 27048,7 кв. м., з них: побудовано – 8652,7 кв.м. (110 квартир); викуплено – 18396 кв. м. (308 будинків і квартир). Це дало можливість забезпечити житлом 418 сімей із числа репатріантів. У комунальному будівництві прокладено 20,1 км. електричних мереж, 35,15 км. водопроводів, 69,65 км. газових мереж, каналізаційних мереж – 0,68 км; розроблено 3 свердловини (ЦДАВО України, ф. 5252, оп. 5, спр. 45, арк. 10). Обсяг невикористаних коштів для завершення будівництва на кінець 2005 р. склав 78,8 млн. грн.

За кошти, передбачені на розвиток соціально–культурних заходів, 4,6 млн. грн. профінансовано на виплату компенсації за проїзд і перевезення майна депортованими, які повертаються в Україну, тим самим скорочено до мінімуму заборгованість по цій статті витрат. Також, профінансовано 1,2 млн. грн. для надання одноразової матеріальної допомоги індивідуальним забудовникам, яку отримали 350 репатріантів. Хід виконання програми чітко контролювався керівництвом Держкомнацміграції України. Результати виконання зазначеної програми були розглянуті на виїзному засіданні колегії Держкомнацміграції України у м. Сімферополі 26 грудня 2005 р., у якій взяли участь Голова Ради Автономної Республіки Крим Анатолій Бурдюгов, його заступник Азіз Абдуллаєв, народний депутат України Мустафа Джемільєв, представники Кабінету Міністрів України та Держкомнацміграції України (ЦДАВО України, ф. 5252, оп. 5, спр. 45, арк. 11). Виконання Програми було позитивно оцінено всіма представниками та визначено подальші кроки її продовження і реалізації.

До основних правозастосовчих функцій Держкомнацміграції України у міграційній сфері належало виконання Закону України «Про біженців» від 21 червня 2001 р. № 2557–III (Закон України, 2001, (2557)) (далі – Закон України). Протягом 2004 р. до Держкомнацміграції України надійшло

591 справа про надання, втрату і позбавлення статусу біженця, з яких розглянуто 330 свердловини (ЦДАВО України, ф. 5252, оп. 5, спр. 31, арк. 22). Всього в Україні перебувало 2346 біженців (станом на 01 січня 2005 р.). Протягом 2005 р. до органів міграційної служби звернулося 1740 осіб із заявами про надання статусу біженця. За цей період Держкомнацміграції України прийнято 975 рішень про надання, відмови у наданні, втрати, позбавлення статусу біженця та розгляду скарг на рішення органів міграційної служби (ЦДАВО України, ф. 5252, оп. 5, спр. 45, арк. 11).

З метою забезпечення прав шукачів притулку та біженців діє Пункт тимчасового розміщення біженців у м. Одеса, який розрахований на одночасне перебування 250 осіб, урочисте відкриття якого відбулось 1 листопада 2004 р. (ЦДАВО України, ф. 5252, оп. 5, спр. 31, арк. 22). Проводились реконструкції приміщень для створення аналогічних пунктів в м. Яготин Київської області, м. Перечин Закарпатської області за кошти Державного бюджету України та підтримки Європейської Комісії і Агентства ООН у справах біженців.

Діти біженців навчались у загальноосвітніх школах України. Були також створені курси вивчення української мови для біженців у Дніпропетровській, Закарпатській, Львівській, Одеській, Харківській областях, містах Києві та Севастополі. У Харківській області створені і діють недільні школи для дітей–біженців із Афганістану, де вивчається мова та культура країни походження (ЦДАВО України, ф. 5252, оп. 5, спр. 31, арк. 24).

Держкомнацміграції України з 1 січня 2005 р. створено і забезпечено діяльність органів міграційної служби в Автономній Республіці Крим, частини областей та м. Києві, відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 27 травня 2004 р. № 700 «Про утворення органів міграційної служби в Автономній Республіці Крим, областях,

мм. Києві та Севастополі» (Постанова Кабінету Міністрів України, 2004, (700)). Відповідно, наказом Держкомнацміграції України від 27 липня 2004 р. № 36 «Про заходи щодо створення органів міграційної служби в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі» (ЦДАВО України, ф. 5252, оп. 5, спр. 19, арк. 104), було утворено з 01 січня 2005 р. управління (відділи) міграційної служби в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі і затверджено Положення про них.

Кабінет Міністрів України передав до сфери управління Держкомнацміграції України майнові комплекси для створення на їх базі пунктів тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства, які незаконно перебувають в Україні. У той же час Урядом повноваження щодо утримання зазначених пунктів були покладені на Міністерство внутрішніх справ України. Це призвело до того, що створені Держкомнацміграції України пункти залишились у його сфері управління, а фінансування на їх утримання було покладено на Міністерство внутрішніх справ України. Як результат, склалась ситуація, коли персонал пунктів (близько 60 осіб) не отримував заробітної плати, існувала загроза відключення тепло- та електропостачання, а роботи щодо реконструкції об'єктів були зупинені (ЦДАВО України, ф. 5252, оп. 5, спр. 45, арк. 12). Вказана проблема не була вирішена у 2005 р.

Важливим аспектом діяльності Держкомнацміграції України було забезпечення реалізації державної політики щодо українців, які проживають за межами держави. Законодавча база з даного питання була підготовлена належним чином, зокрема, прийнято Закон України «Про правовий статус закордонних українців», постанови Кабінету Міністрів України «Про утворення Національної комісії з питань закордонних українців», «Про затвердження Порядку оформлення і

видачі посвідчення закордонного українця» та «Про затвердження Програми облаштування осіб з числа закордонних українців, що повертаються в Україну на період до 2010 року», які були підготовлені Держкомнацміграції України. У 2004 р. було надано підтримку українським виданням за кордоном на суму 1 млн. 185 тис. грн., зокрема, газетам «Дніпро–Славутич» Федерації українців Вірменії, «Батьківщина» Національної культурної автономії українців Камчатки, журналу «Український огляд» Об'єднання українців Росії, газеті «Голос України в Західному Сибіру», газеті «Український вісник» Координаційної ради українців Грузії, газеті «Вісник Товариства української культури Кубані» та газеті «Українець Білорусі» Білоруського громадського об'єднання українців «Ватра» (ЦДАВО України, ф. 5252, оп. 5, спр. 31, арк. 30).

Проте, Законом України «Про внесення змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2005 рік», припинилося фінансування підтримки закордонного українства для Держкомнацміграції України. Без погодження з Держкомнацміграції України відбувся перерозподіл коштів на підтримку української діаспори у 2005 р. до бюджетів Міністерства закордонних справ України та Міністерства культури та туризму України (ЦДАВО України, ф. 5252, оп. 5, спр. 45, арк. 13). За такого фінансового перерозподілу будь-яка реальна та ефективна допомога українській діаспорі стала проблематичною.

Між тим, Держкомнацміграції України, який задіяний у реалізації заходів Національної програми «Закордонне українство» на період до 2005 року, затвердженої Указом Президента України від 24 вересня 2001 р. № 892/2001 (Указ Президента України, 2001, (892)), здійснював роботу щодо забезпечення прав української діаспори, створення можливостей для задоволення культурно–освітніх, інформаційних та інших потреб зарубіжних українців,

надаючи практичну допомогу українським громадам зарубіжжя. Варто виокремити питання організації і проведення IV Всесвітнього форуму українців. Незважаючи на те, що Держкомнацміграції України є спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади по роботі з українською діаспорою, розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 вересня 2005 р. № 397-р «Про проведення IV Всесвітнього форуму українців» (Розпорядження Кабінету Міністрів України, 2005, (397)), головним організатором проведення Форуму було визначено Міністерство культури та туризму України, Міністерство закордонних справ України та Українську всесвітню координаційну раду. На Держкомнацміграції України було покладено лише функції забезпечення консультативної роботи з правових питань для учасників Форуму, участь у підготовці і роботі правничої секції та секції національно-культурних товариств. Враховуючи вищевикладені прогалини та відсутність досвіду проведення таких заходів у організаторів, IV Всесвітній форум українців у 2005 р. не відбувся.

Не менш важливою залишалась міжнародна діяльність Держкомнацміграції України, яка здійснювалась за напрямками підготовки та проведення міжнародних заходів спільно з міжнародними та іноземними організаціями, розвитку співробітництва з представництвами міжнародних та іноземних організацій, а також участі у сесіях міжнародних організацій, семінарах і конференціях. Було підготовлено і проведено зустрічі з представниками міжнародних та європейських організацій, зокрема ОБСЄ (Організація з безпеки і співробітництва в Європі), УВКБ ООН (Управління Верховного комісара ООН у справах біженців) та представниками дипломатичних місій. Організовано понад 20 закордонних відряджень працівників Держкомнацміграції

України (ЦДАВО України, ф. 5252, оп. 5, спр. 45, арк. 13).

Під час закордонних відряджень представниками Держкомнацміграції України було вивчено досвід діяльності міжнародних міграційних служб Австрії та Литви у рамках австро-литовсько-українського проекту програми TACIS. У травні 2005 р. було укладено Угоду між Держкомнацміграції України та УВКБ ООН з питань забезпечення прав шукачів притулку (ЦДАВО України, ф. 5252, оп. 5, спр. 45, арк. 14). Крім того, Голова Держкомнацміграції України був визначений головою Міжвідомчої координаційної ради з питань співробітництва з українською діаспорою; головою Української частини Двосторонньої Українсько-Словацької комісії з питань національних меншин, освіти і культури; головою Української частини Змішаної Українсько-Угорської комісії з питань забезпечення прав національних меншин, а також Головою Комісії у справах осіб, депортованих за національною ознакою.

Висновки. Для національної міграційної політики України 2004–2005 рр. стали періодом глибоких інституційних суперечностей, зумовлених трансформацією владної вертикалі та спробами впровадження євроінтеграційних стандартів. Держкомнацміграції України функціонував як унікальний орган державної влади, що поєднував у собі гуманітарні аспекти етнополітики з регуляторними викликами міграційного управління. Важливою інновацією стало створення територіальних органів міграційної служби як окремих юридичних осіб, що безпосередньо йому підпорядковувалися. Водночас виявилася функціональна фрагментарність при поєднанні функцій захисту прав меншин, зв'язків із діаспорою та міграційного контролю в одній структурі, що розглядалося як тимчасове рішення на шляху до створення єдиного повноцінного державного органу, відповідального за сферу міграції.

Позитивна динаміка у діяльності Держкомнацміграції України спостерігалась у сфері гармонізації міжнаціональних відносин та соціальної адаптації депортованих осіб. Водночас, сфера захисту прав біженців та шукачів притулку стикнулася з низкою бюрократичних та інфраструктурних перешкод. Незважаючи на послаблення ролі Держкомнацміграції України як головного координатора роботи з українською діаспорою, він активно інтегрувався у міжнародний правовий простір.

Підсумовуючи викладене, зазначимо, що діяльність Держкомнацміграції України у 2004–2005 рр. та його територіальних органів на місцях була амбівалентною: з одного боку, спостерігався успіх у фінансуванні

облаштування депортованих народів та розбудові територіальної структури міграційної служби, з іншого – політична нестабільність та слабка міжвідомча взаємодія призвели до фінансової дестабілізації та втрати контролю над частиною стратегічних напрямів національної міграційної політики.

Перспективним напрямком подальших досліджень є вивчення специфіки роботи територіальних органів Держкомнацміграції України в окремих регіонах, насамперед у прикордонних областях, що допоможе краще з'ясувати реалізацію загальнодержавних програм у сфері міграції, враховуючи місцеві особливості.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

25 років незалежності: нариси історії творення нації та держави. Г. В. Боряк (голова) та ін.; НАН України, Інститут історії України. Київ: Ніка–Центр, 2016. 796 с.

Віднянський С. Україна в історії Європи XIX — початку XXI ст.: історичні нариси. Київ. 2020. 814 с.

Закон України «Про біженців» від 21 червня 2001 р. № 2557–III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2557-14#Text>.

Малиновська О. Міграційна політика: глобальний контекст та українські реалії. Київ: НІСД, 2018. 472 с.

Пекарчук В. Роль зв'язків з етнічною батьківщиною та міжкультурного діалогу у відродженні та розвитку культур етноменшин: зміни 1990 – 2000-х років. Грані, 2014. № 11. С. 130–136.

Пекарчук В. Державна етнонаціональна політика як чинник відродження і розвитку культур етноменшин України (1990–2000-і роки). *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*. 2013. № 36. С. 203–206.

Пекарчук В. Розподіл повноважень органів державної влади України у сфері культури етноменшин: основні тенденції 1990–2000-х років. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ: Збірник наукових праць*. 2016. № 1 (80). С. 36–45.

Постанова Кабінету Міністрів України від 16 травня 2002 р. № 618 «Про затвердження Програми розселення та облаштування депортованих кримських татар та осіб інших національностей, які повернулися в Автономну Республіку Крим на постійне проживання, на період до 2005 року». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/618-2002-%D0%BF#Text>.

Постанова Кабінету Міністрів України від 27 травня 2004 р. № 700 «Про утворення органів міграційної служби в Автономній Республіці Крим, областях, м. Києві та Севастополі». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/700-2004-%D0%BF#Text>.

Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 вересня 2005 р.

№ 397-р «Про проведення IV Всесвітнього форуму українців». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/397-2005-%D1%80#Text>.

Смолій В. Україна крізь віки: у 15 т. Т. 14. Київ: Видавничий дім «Альтернативи», 2000. 360 с.

Смолій В. Україна крізь віки: У 15 т. Т. 15. Київ: Видавничий дім «Альтернативи», 1999. 352 с.

Указ Президента України «Про Національну програму «Закордонне українство» на період до 2005 року» від 24 вересня 2001 р. № 892/2001. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/892/2001#Text>.

Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. Ф. 5252. Оп. 5. Спр. 19, 31, 45.

REFERENCES

25 rokiv nezalezhnosti: narysy istorii tvorennia natsii ta derzhavy [25 years of independence: essays on the history of nation and state building]. H. Boriak (holova) ta in.; NAN Ukrainy, Instytut istorii Ukrainy. Kyiv: Nika–Tsentr, (2016) [in Ukrainian].

Vidnianskyi S. (2020). Ukraina v istorii Yevropy XIX — pochatku XXI st.: istorychni narysy: monohrafiia [Ukraine in the history of Europe in the 19th and early 21st centuries: historical essays]. Kyiv, Ukraine [in Ukrainian].

Zakon Ukrainy «Pro bizhentsiv» vid 21 chervnia 2001 r. № 2557–III [Law of Ukraine «On Refugees»]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2557-14#Text> [in Ukrainian].

Malynovska O. (2018). Migrantska polityka: hlobal'nyj kontekst ta ukrains'ki realii [Migration policy: global context and Ukrainian realities]. Kyiv: NISD [in Ukrainian].

Pekarchuk V. (2014). Rol' zv'iazkiv z etnichnoiu bat'kivschynoju ta mizhkul'turnoho dialohu u vidrodzhenni ta rozvytku kul'tur etnomenshyn: zminy 1990–2000-ky rokiv [The role of ties with the ethnic homeland and intercultural dialogue in the revival and development of ethnic minority cultures: changes in the 1990s and 2000s]. Hrani, 11, 130–136 [in Ukrainian].

Pekarchuk V. (2013). Derzhavna etnonatsional'na polityka iak chynnyk vidrodzhennia i rozvytku kul'tur etnomenshyn Ukrainy (1990–2000-i roky) [State ethnic and national policy as a factor in the revival and development of the cultures of ethnic minorities in Ukraine

(1990s–2000s)]. Naukovi pratsi istorychnoho fakul'tetu Zaporiz'koho natsional'noho universytetu, 36, 203–206 [in Ukrainian].

Pekarchuk V. (2016). Rozpodil povnovazhen' orhaniv derzhavnoi vlady Ukrainy u sferi kul'tury etnomenshyn: osnovni tendentsii 1990–2000-ky rokiv [Distribution of powers among Ukrainian state authorities in the sphere of ethnic minority culture: main trends in the 1990s and 2000s]. Naukovyj visnyk Dnipropetrovs'koho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav: Zbirnyk naukovykh prats', 1 (80), 36–45 [in Ukrainian].

Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 16 travnia 2002 r. № 618 «Pro zatverdzhennia Prohramy rozselennia ta oblashtuvannia deportovanykh krymskykh tatar ta osib inshykh natsionalnostei, yaki povernulysia v Avtonomnu Respubliku Krym na postiine prozhyvannia, na period do 2005 roku» [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 618 of May 16, 2002, «On the Approval of the Program for the Resettlement and Settlement of Deported Crimean Tatars and Persons of Other Nationalities Who Have Returned to the Autonomous Republic of Crimea for Permanent Residence, for the Period Until 2005»]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/618-2002-%D0%BF#Text>. [in Ukrainian].

Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 27 travnia 2004 r. № 700 «Pro utvorennia orhaniv mihratsiinoi sluzhby v Avtonomnii Respublitsi Krym, oblastiakh, mm. Kyievi ta Sevastopoli» [Resolution of

the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 700 of May 27, 2004, «On the Establishment of Migration Service Bodies in the Autonomous Republic of Crimea, the Regions, and the Cities of Kyiv and Sevastopol»]. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/700-2004-%D0%BF#Text>. [in Ukrainian].

Rozporiadzhenniam Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 14 veresnia 2005 r. № 397-r «Pro provedennia IV Vsesvitnoho forumu ukrainsiv» [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 397-r of September 14, 2005, «On the Holding of the IV World Forum of Ukrainians»]. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/397-2005-%D1%80#Text>. [in Ukrainian].

Smolii V. (2000). Ukraina kriz viky: u 15 t. T. 14. [Ukraine through the ages: In 15 vols]. Kyiv, Vydavnychiy dim «Alternatyvy» [in Ukrainian].

Smolii V. (1999). Ukraina kriz viky: u 15 t. T. 15 [Ukraine through the ages: in 15 vols]. Kyiv, Vydavnychiy dim «Alternatyvy» [in Ukrainian].

Ukaz Prezidenta Ukrainy «Pro Natsionalnu prohramu «Zakordonne ukrainstvo» na period do 2005 roku» vid 24 veresnia 2001 r. № 892/2001 [Decree of the President of Ukraine «On the National Program «Ukrainians Abroad» for the Period until 2005», dated September 24, 2001, No. 892/2001]. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/892/2001#Text>. [in Ukrainian].

Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv vyshchykh orhaniv vlady ta upravlinnia Ukrainy [Central State Archives of the Higher Government and Administrative Bodies of Ukraine]. [in Ukrainian].

АНОТАЦІЯ

У статті висвітлено особливості діяльності та основні аспекти функціонування державних органів міграційної служби України у 2004-2005 рр. у регулюванні національної міграційної політики. Проаналізовано історичні, правові та організаційні аспекти їх діяльності у контексті вирішення питань у міграційній сфері. Розглянуто питання, пов'язані з розвитком етнонаціональних процесів, забезпеченням життєдіяльності національних меншин та якісними перетвореннями, що відбулися в їхньому середовищі.

У фокусі діяльності державних органів міграційної служби України ключові завдання та механізми, що використовувались ними для забезпечення необхідних умов для повернення, переселення, соціальної адаптації та інтеграції депортованих кримських татар та осіб інших національностей. Розглянуто конкретні заходи, спрямовані на капітальне будівництво житла для депортованих народів та реалізацію соціально-культурних заходів.

Акцентовано увагу на необхідності розвитку міжнародного співробітництва з представниками іноземних організацій, що відповідають за питання міграції. Проаналізовано хід реалізації державної політики щодо українців, які проживають за межами країни, визначено заходи щодо співпраці у цій сфері. Головним завданням визначено надання реальної та ефективної допомоги українським громадам, що проживають за кордоном у частині забезпечення їх культурних, освітніх та мовних прав.

Визначено проблеми, що виникали у процесі реалізації прав біженців та осіб, які шукали притулок, окреслено шляхи їх вирішення. Важливим аспектом стало покладення функцій, пов'язаних із регулюванням питань щодо біженців та осіб, які шукають притулку, на територіальні органи міграційної служби, які розпочали свою діяльність як окремі юридичні особи саме у 2005 р. та прямим підпорядкуванням Державному комітету у справах національностей та міграції.

Ключові слова: депортовані народи, міжнаціональні відносини, національні меншини, державна міграційна політика, репатріація, державні органи міграційної служби.

Прийнято до редакції 01.04.26
Прийнято до друку 17.04.26
ISSN 2521-1749 (Print)
ISSN 2616-8774 (Online)